

Beata Nessel-Łukasik

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku
e-mail: b.nessel@muzeumpilsudski.pl

Spoleczność lokalna w muzeum w świetle badań i praktyk

Abstract

Local Community in a Museum – Scientific Research and Everyday Practice

Visitors in a museum are also people who live nearby. Keeping in mind the all-over-Poland research conducted by NIMOZ. The research done in Sulejówek is the example of widening the social range of influence of Polish museums and creation of new actions. Why did these aspects become a part of the creation process of the museum? For which reasons did the relation between the museum and the local community become a part of work of the museum employees and the team responsible for generating the strategy of the new institution? Was it because of the specific features of a given museum or was there a different ground? Putting together the results of two different research processes allowed to identify a number of reasons that determined the creation of a bond between the local community and the museum. It became the subject of a Poland-wide research and the experiment conducted by the Jozef Piłsudski Museum in Sulejówek.

Keywords: museum, strategy, audience research, local community, participation

Słowa kluczowe: muzeum, strategia, badania publiczności, społeczność lokalna, partycypacja

Wprowadzenie

Badania publiczności muzeum to jedno z narzędzi służące do opracowywania strategii instytucji i budowania jej programu. Na podstawie systematycznie gromadzonych i analizowanych dane na temat odwiedzających muzea niejednokrotnie weryfikują zakres oddziaływania instytucji i przeprowadzają ewaluację

poszczególnych jej działań. Głównym źródłem tego rodzaju wiedzy o publiczności są obecnie analizy danych statystycznych, które pozwalają nie tylko na prowadzenie pomiarów frekwencji oraz opracowanie raportów dla organizatorów danej instytucji: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, urzędu marszałkowskiego, burmistrza czy innych podmiotów prawnych finansujących działalność i rozwój danego muzeum, ale także umożliwiają weryfikację skali i problematyki programu instytucji.

Jednak pomimo wymienionych powyżej korzyści okazuje się, że ten podstawowy zakres badań publiczności muzeów w Polsce, który jest nieustannie udoskonalany dzięki wprowadzaniu nowych systemów informatycznych lub kolejnych rozwiązań technologicznych, przestał już być satysfakcjonujący w przypadku zbierania danych niezbędnych do poznania bliżej potrzeb oraz oczekiwań potencjalnej publiczności, a zwłaszcza w kontekście gromadzenia informacji niezbędnych do określenia zakresu społecznego oddziaływania muzeum w jego najbliższym otoczeniu [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2017: 24–26]. Z tego względu Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku zdecydowało się w 2018 roku podjąć próbę zarysowania granic obszaru tego rodzaju interakcji na podstawie zupełnie innego procesu badawczego.

Kierując się spostrzeżeniami z ostatnich konferencji muzealnych [Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 2017; Janaszak 2018; Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 2018] oraz biorąc pod uwagę jedną z rezolucji ICOMu [31st General Assembly of ICOM 2016], instytucja postanowiła przyjrzeć się funkcjonowaniu muzeum w sieci lokalnych relacji społecznych. Jakie są potrzeby potencjalnej publiczności muzeum, a jaki jest realny zasięg społecznego oddziaływania instytucji? W jaki sposób wpływa to na tożsamość muzeum i jego działania w najbliższym otoczeniu? Czy i na jakich zasadach instytucja powinna rozwijać ten kierunek?

Potrzebę poszukiwania odpowiedzi na tego rodzaju pytania potwierdziły już w 2017 roku pilotażowe badania publiczności polskich muzeów zrealizowane przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Prace, które miały na celu określić stan badań na temat osób odwiedzających polskie muzea i wytyczyć główne kierunki działań na następne lata [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2017: 3], uwypukliły potrzebę pochylenia się nad kwestią integracyjnej roli muzeum w społeczności lokalnej. Przyjrzenie się bliżej grupie odbiorców, która z uwagi na miejsce zamieszkania oraz funkcje społeczne lub zainteresowania pozostaje w innej relacji z instytucją kultury niż grupy zorganizowane czy osoby indywidualne przyjeżdżające z odrębnych miejscowości, okazało się niezwykle istotne nie tylko ze względu na potrzebę poszerzenia kręgu potencjalnej publiczności muzeum, ale też z uwagi na konieczność tworzenia sieci relacji korzystnie wpływających na rozwój organizacyjny, ekonomiczny i społeczny danej instytucji [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2017: 41].

W rezultacie terminy takie jak „muzeum w otoczeniu”, „muzeum o poszerzonych kompetencjach” czy „muzeum rozszerzone” stały się z jednej strony impulsem do eksplorowania nowych obszarów w poszczególnych instytucjach [Lokalne Pomysły Muzealne 2017], a z drugiej zainspirowały różne kręgi badaczy do uczynienia z tematu relacji muzeum i jego otoczenia przedmiotu badań o charakterze ogólnopolskim [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018], regionalnym [Hajduk, Piekarska-Duraj, Idziak, Wacłęga 2013] lub w postaci studium konkretnego przypadku [Czerner, Nieroba 2017]. Poniższy artykuł ukazuje, jak można wpisać efekty prac przeprowadzonych w otoczeniu nowo powstającej instytucji kultury wśród jej potencjalnej publiczności w konkluzje badań zrealizowanych w działających już instytucjach, które zgodziły się na przystąpienie do programu badań publiczności muzeów Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w 2018 roku.

Przegląd literatury

Jak otoczenie instytucji kultury oddziałuje na tożsamość muzeum, jego strukturę i program? Czy poza zależnościami administracyjnymi lub finansowymi przekłada się to także na merytoryczny zakres działalności muzeum? A jeśli tak, to z jakich przyczyn i dla jakich powodów społeczność lokalna może czy wręcz powinna uczestniczyć w kształtowaniu obszaru działań danego muzeum? Co na tym zyskuje otoczenie, a co instytucja? Jak można te korzyści osiągnąć? Najnowsza publikacja, w której można znaleźć próbę odpowiedzi na te i szereg i innych pytań, to raport z II etapu badań, które zostały zrealizowane w ramach programu Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w 2018 roku.

Materiał stanowiący zbiorcze podsumowanie zarówno analizy danych zastanych, jak też badań ilościowych i jakościowych pozwolił dostrzec kilka kwestii w przypadku wymienionych powyżej zagadnień. Z jednej strony umożliwił pogłębienie wiedzy zawartej w publikacjach z zakresu ekonomii kultury – obszaru, w którym dziedzictwo kulturowe, w tym zasoby muzeum, stały się w ciągu ostatniej dekady jednym z ważniejszych czynników rozwoju lokalnego [Murzyn-Kupisz 2010] i główną przyczyną, z powodu której rozpoczęto pogłębione badania relacji pomiędzy instytucją a jej otoczeniem [Murzyn-Kupisz, Działek 2014, 2015]. Z drugiej zwrócił także uwagę na potrzebę dookreślenia różnego rodzaju zależności oraz powiązań między strukturą i działaniem muzeum a tkanką społeczną [Murzyn-Kupisz 2014: 49] w celu dokonania redefinicji tożsamości danego muzeum i zakresu jego społecznego oddziaływania na otaczający go świat [Lord 2000; Silverman 2010; Barańska 2013; Banaś, Janus red. 2015].

W rezultacie najnowsza publikacja na temat muzeów i ich otoczenia przygotowana przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów pogłębiła problematykę dyskursu o zmianach zachodzących w polskim muzealnictwie [Folga-Januszewska

2008] oraz poszerzyła zakres oddziaływania na program badań polskich instytucji zarówno nowej muzeologii [Vergo 1989], jak i idei partycypacji [Simon 2010] czy teorii trzeciego miejsca [Oldenburg 1999]. Co więcej, wskazała również na potrzebę wprowadzania modyfikacji, które są powiązane z tymi zagadnieniami, nie tylko w edukacji muzealnej [Szostakowska, Pogoda 2016; Talaga-Nowacka 2018], ale także w innych obszarach działań muzeów [Wysocki red. 2015; Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 2017; Janaszak 2018; Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 2018].

Wszystko to wymaga jednak odpowiedniego przygotowania, co potwierdziły wyniki badań opublikowane przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz zawartość wielu artykułów poświęconych problematyce funkcjonowania poszczególnych instytucji w ich ekosystemach [Nieroba, Cymbrowski red. 2016a]. Autorzy tych tekstów, badacze reprezentujący różne dziedziny nauk humanistycznych, niejednokrotnie wskazywali w swoich publikacjach na potrzebę analizowania zarówno tego, co dzieje się za progiem muzeum, jak i na konieczność podejmowania badań różnorodnych zjawisk zachodzących pomiędzy muzeum a sferą publiczną w przestrzeni, która otacza daną instytucję [Nieroba, Cymbrowski 2016b].

Spowodowało to, że obecnie w dyskursie o rolach społecznych muzeów coraz częściej pojawia się kwestia relacji danej instytucji z jej najbliższym otoczeniem [Poprawski et al. 2016]. Jednak to, w jakim zakresie poszczególne muzea powinny pochylić się nad tego rodzaju problematyką, wciąż pozostaje pytaniem otwartym, na które za pewną próbę odpowiedzi można przyjąć zarówno badania o charakterze ogólnopolskim zrealizowane przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w 2018 roku, jak też badania lokalne, jakie zostały opracowane przez Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku.

Materialy i metody

W odróżnieniu od badań ogólnopolskich dotyczących funkcjonowania muzeum w społecznościach lokalnych, które zostały zrealizowane w ramach projektu badawczego „Publiczność muzeów. Muzeum w społeczności lokalnej” przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, projekt przeprowadzony w społecznościach lokalnych przez muzeum w Sulejówku został oparty na zupełnie innych metodach badawczych. Rozbieżności, jakie powstały między tymi dwoma procesami, w których przebieg była zaangażowana autorka poniższego tekstu, wynikały zasadniczo z kilku względów.

Po pierwsze pomimo zbieżności tematyki oba projekty miały inne założone cele. W przypadku badań „Muzeum w społeczności lokalnej” zadaniem trzyosobowego zespołu badawczego pracującego dla Narodowego Instytutu Muzealnictwa

i Ochrony Zbiorów było poruszenie nie tylko kwestii zasięgu społecznego oddziaływania muzeum, ale także zarysowanie różnych typów relacji łączących muzeum z jego najbliższym otoczeniem [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2017]. Natomiast celem realizacji kolejnego etapu badań społeczności lokalnej przeprowadzonego przez muzeum w Sulejówku w ramach eksperymentalnego projektu badawczo-edukacyjnego „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum” było zweryfikowanie potrzeb i oczekiwań najbliższego otoczenia względem instytucji znajdującej się w sąsiedztwie miejsca zamieszkania różnych społeczności.

Po drugie, z uwagi na cele zupełnie inny był też zasięg realizacji obu projektów. W ramach programu Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów badania przeprowadzone w 2018 roku miały objąć muzea różnego typu znajdujące się w odmiennych regionach Polski i funkcjonujące na co dzień w różnorodnych ekosystemach. Za to projekt badawczo-edukacyjny zrealizowany przez Muzeum Piłsudskiego miał dotyczyć wyłącznie miejscowości stanowiących istotny punkt odniesienia dla odtwarzania historii lokalnej Sulejówka lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Dlatego terytorialnie jego zakres objął wyłącznie tereny znajdujące się najbliżej muzeum, czyli obszar d. Cechówki, który dziś stanowi część Sulejówka oraz miejsca w pobliskich miejscowościach, takich jak: Okuniew, Wesoła, Rembertów czy Mińsk Mazowiecki. Z obu tych względów dobór metod niezbędnych do przeprowadzenia każdego z tych procesów badawczych wyglądał zupełnie inaczej.

Zespół realizujący badania ogólnopolskie z uwagi na złożoność problematyki i zasięg planowanych działań zrealizował swoje prace na podstawie badań ilościowych (ankieta internetowa, $N = 161$) oraz badań jakościowych (wywiady indywidualne, $N = 34$ i grupowe, $N = 16$), które zostały przeprowadzone w 12 instytucjach reprezentujących w każdym przypadku inny typ muzeum i odmienny ekosystem [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 7–8]. Tego rodzaju proces nie był jednak możliwy do powtórzenia w przypadku badań potencjalnej publiczności muzeum w budowie. Dlatego, aby tego rodzaju instytucja mogła podjąć się badań w podobnym obszarze, zostało zaprojektowane specjalne narzędzie – mobilna wystawa „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum”. Dzięki temu, za sprawą treści i formy interaktywnej prezentacji powstała przestrzeń do prowadzenia obserwacji potencjalnej publiczności muzeum oraz podejmowania krótkich rozmów z osobami reprezentującymi różnego typu środowiska lokalne (ochotniczą straż pożarną, dom kultury, bibliotekę czy muzeum regionalne). Wraz z tekstami pozostawianymi w poszczególnych miejscach wystawy dokumentacja tych interakcji z uczestnikami 13 warsztatów i 3 otwartych wydarzeń towarzyszących prezentacji stała się podstawą do opracowania odpowiedzi na postawione przez badaczy pytania i stworzyła punkt wyjścia do przyjrzenia się muzeum w społeczności lokalnej z zupełnie innej niż w przypadku badań ogólnopolskich perspektywy.

Rezultaty

Udział w dwóch równoległe przebiegających procesach badawczych spowodował, że można było pochylić się na kwestię relacji muzeum z jego otoczeniem z uwzględnieniem dwóch odmiennych perspektyw. Pierwsza z nich, dotycząca kwestii funkcjonowania różnych muzeów polskich w ich najbliższym otoczeniu, umożliwiła opracowanie pewnych rekomendacji dla bardzo odmiennych względem siebie instytucji. Druga natomiast pozwoliła na uchwycenie zagadnień wynikających ze specyfiki danego muzeum i jego otoczenia społecznego.

Muzeum w otoczeniu. Perspektywa ogólnopolska

Dane zebrane w ramach badań ilościowych (ankieta internetowa, $N = 161$) i jakościowych (wywiady $N = 34$, dyskusje grupowe $N = 16$) stały się narzędziem do weryfikacji zasadności kwestii podejmowanych podczas debat o zmieniającej się roli muzeów i ich relacjach z otoczeniem. Dysponując materiałem opracowanym na podstawie informacji przesłanych przez muzea różnego typu lub ich oddziały oraz zapisów spotkań z muzealnikami i osobami reprezentującymi zarówno administrację państwową, jak i rozmaite środowiska lokalne współpracujące z muzeum, dwójka badaczy zebrała dane stanowiące podstawę do przyjrzenia się koncepcji „muzeum w otoczeniu” w odniesieniu do rzeczywistych doświadczeń poszczególnych instytucji. W świetle tych materiałów kilka zagadnień poruszanych przez muzealników na ostatnich konferencjach i debatach nabrało pogłębionego wymiaru.

Po pierwsze, okazało się, że społeczne oddziaływanie muzeum wynika przede wszystkim z wpisania go w krajobraz kulturowy. Obecność tego rodzaju instytucji w przestrzeni społecznej wpływa bowiem nie tylko na sposób postrzegania danej miejscowości, ale także na jej unikatowość oraz tożsamość. „Muzeum za rogiem” jako „dostępna i bezpieczna przestrzeń publiczna”, w której skupia się środowisko zainteresowane nauką, edukacją czy działaniami twórczymi, to niejednokrotnie najważniejsze miejsce do budowania przekazu pewnej wspólnoty i kształtowania jej wizerunku [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 9–12]. Nie oznacza to jednak, że społeczność lokalna, stanowiąca dziś jedną z wielu grup publiczności, jest w każdym muzeum najważniejsza [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 15]. Często pozostaje ona wręcz niewidoczna. Dlatego, mimo wielu przemian podejmowanych w polskim muzealnictwie za sprawą chociażby dyskusji wokół tematu „muzeum rozszerzonego”, zakres obecności społeczności lokalnej w tego rodzaju instytucjach pozostaje wciąż obszarem wielu negocjacji, których przebieg zakłócają między innymi źle funkcjonująca polityka informacyjna, przeszkody biurokratyczne, trudności logistyczne, czy po prostu brak otwartości i bezcelowość podejmowanych działań [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 17–18].

Po drugie, badania potwierdziły, że funkcjonowanie „muzeum poza muzeum” zawsze współzależny od obszaru współpracy instytucji z władzami samorządowymi. Dotyczy to zarówno muzeów, których organizatorem jest miasto, jak też tych, które podlegają urzędom wojewódzkim czy państwowym. Bez względu bowiem na zależności służbowe każde muzeum (państwowe, regionalne, miejskie, prywatne, uczelniane i in.) stanowi w lokalnym ekosystemie jedną ze stron poszukującą wsparcia w prowadzonych przez siebie działaniach. W związku z powyższym w różnych miejscach, w tym także w urzędach, muzeum próbuje znaleźć partnerów, którzy pomogą mu w realizacji jego założeń programowych. Dotyczy to zarówno pozyskiwania konkretnych środków, jak też podjęcia współpracy przy organizacji różnego rodzaju wydarzeń i przedsięwzięć [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 22–23]. Badania pokazały, że pomimo wielu korzyści wynikających ze wspólnej komunikacji i wspierania się w poszczególnych działaniach, nie każde muzeum staje się od razu częścią tak sprawnie działającego networkingu. Często ograniczenia finansowe, procedury, brak wiedzy o celach i problemach instytucji, brak podziału pracy czy chaos organizacyjny albo po prostu rywalizacja i animozje powodują, że muzeum wciąż pozostaje miejscem niewykorzystanym dla lokalnych władz.

Po trzecie, zebrany materiał pozwolił także na ukazanie, jak duże znaczenie w przełamywaniu pewnych schematów i tworzeniu podstaw do budowania muzeum otwartego w danych ekosystemach odgrywa współpraca muzeum z różnymi organizacjami, instytucjami i środowiskami w społeczności lokalnej lub regionie. Na każdym etapie badań, zarówno po przeanalizowaniu wyników ankiety internetowej, jak i zweryfikowaniu wyników badań jakościowych, okazało się, że każda z instytucji, która wzięła udział w badaniach, może zmierzyć się z podjęciem działań „muzeum poza muzeum” dzięki budowaniu przestrzeni do partnerstwa z instytucjami kultury i edukacji oraz stowarzyszeniami zajmującymi się problematyką stanowiącą specjalizację danego muzeum [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 40–41]. To właśnie między innymi dzięki takiej lokalnej sieci relacji muzeum przestaje być wyłącznie miejscem zapobiegania zbiorowej amnezji [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 47] i staje się integralną częścią ekosystemu, która sprzyja integracji wokół wspólnych wartości oraz budowaniu kapitału społecznego. Jednak badania ogólnopolskie pokazały, że mimo tak wielu korzyści tego rodzaju relacje wciąż obejmują niemal wyłącznie kręgi osób interesujących się daną problematyką lub zawodowo związanych ze specjalizacją muzeum [Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 53–54].

Tabela 1. Korzyści uzyskane przez społeczność lokalną i regionalną wynikające z pracy muzeum (oddziału)

	RAZEM	ORGANIZATOR			
		państwowe	miejskie	wojewódzkie	inne
Spełniamy rolę edukacyjną, pomagamy instytucjom i nauczycielom w pracy.	90%	96%	94%	89%	79%
Dbamy o dziedzictwo historyczne, chronimy i zabezpieczamy wartościowe zbiory.	89%	96%	94%	89%	71%
Jesteśmy atrakcją turystyczną – przyciągamy turystów.	80%	87%	88%	78%	61%
Pomagamy popularyzować naszą miejscowość/region.	80%	83%	91%	76%	57%
Przyciągamy mieszkańców interesujących się problematyką, w której specjalizuje się nasze muzeum.	75%	83%	80%	72%	61%
Nasza stała wystawa popularyzuje historię miejscowości/regionu, wpływa na rozwój tożsamości mieszkańców.	73%	70%	83%	78%	46%
Pomagamy organizować wydarzenia kulturalne i rozrywkowe.	71%	83%	75%	74%	46%
Nasze wystawy czasowe popularyzują historię miejscowości oraz regionu, wpływają na rozwój tożsamości mieszkańców.	64%	61%	83%	57%	36%
Jesteśmy miejscem, w którym wielu mieszkańców lubi spędzać wolny czas.	55%	65%	58%	59%	32%
Nasze muzeum pomaga w aktywizacji życiowej i społecznej osób starszych.	49%	52%	47%	52%	46%
Pomagamy mieszkającym w naszej miejscowości / naszym regionie naukowcom rozwijać swoje badania naukowe.	45%	61%	48%	46%	25%
Pomagamy przeciwdziałać społecznemu wykluczeniu osób niepełnosprawnych.	45%	70%	41%	43%	39%
Odwiedza nas wiele rodzin, nasze Muzeum jest ulubionym miejscem rodzin z dziećmi.	43%	52%	39%	46%	39%
Jesteśmy instytucją wspierającą miejscowych twórców, np. dziennikarzy, pisarzy, plastyków.	40%	13%	45%	57%	25%
Jesteśmy ważnym pracodawcą.	18%	48%	9%	13%	21%
Liczba	161	23	64	46	28
Pytanie: Proszę powiedzieć na podstawie Państwa doświadczeń, jakie korzyści uzyskuje społeczność lokalna i regionalna (miasto, gmina, powiat) z faktu, że funkcjonuje w nim Państwa Muzeum/Oddział Muzeum?					

Źródło: Kwiatkowski, Nessel-Łukasik 2018: 58.

W rezultacie można powiedzieć, że badania ogólnopolskie potwierdziły wielowymiarowy wpływ społeczności lokalnej na funkcjonowanie muzeum w jego najbliższym otoczeniu (tabela 1). Jednak wpisanie działalności instytucji w konkretną tkankę społeczną wciąż nie jest łatwym procesem. Co więcej, w zależności od lokalizacji muzeum, form komunikacji czy dróg mających prowadzić do otwartości danej instytucji, może on przebiegać na wiele różnych sposobów. Dlatego skuteczność podejmowanych w tym kierunku działań musi uwzględniać różne płaszczyzny obecności muzeum poza muzeum. Złożoność tego rodzaju procesu z zupełnie innej perspektywy ukazały właśnie badania przeprowadzone w ramach eksperymentalnego projektu badawczo-edukacyjnego „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum” przez Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, które w 2018 roku stanowiły dopełnienie kilkuletniego procesu badań potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności względem muzeum w budowie.

Muzeum w otoczeniu. Perspektywa lokalna

Badania wśród potencjalnej publiczności Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku rozpoczęto już 2014 roku. Większość prac badawczych zrealizowanych przed 2018 rokiem została przeprowadzona dzięki współpracy instytucji z badaczami akademickimi (2014), studentami (2015) czy innymi instytucjami kultury (2016). Dlatego ich przebieg opierał się głównie na tradycyjnych metodach charakterystycznych dla badań ilościowych (ankieta papierowa) i jakościowych (obserwacja, indywidualny wywiad pogłębiony, dyskusja grupowa). Dopiero poprzez projekt „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum” muzeum udało się poszerzyć działania mające na celu poznanie potrzeb i oczekiwań społeczności lokalnych zarówno pod względem tematycznym, jak i terytorialnym.

To pogłębienia wiedzy o społecznościach lokalnych związanych z Sulejówkiem lub z miejscowościami leżącymi w jego sąsiedztwie nie byłoby jednak możliwe, gdyby nie projekt interaktywnej wystawy. Dopiero opracowanie przez interdyscyplinarny zespół składający się z socjologów, artystów i edukatorów mobilnej przestrzeni edukacyjnej pozwoliło bowiem na podjęcie różnego rodzaju działań wśród kilku grup odbiorców w sześciu bardzo odmiennych od siebie ekosystemach. Tak przekładając główne hasło wystawy, czyli wielość rzeczywistości, zarówno na jej konstrukcję, jak i dobór działań podejmowanych wokół niej, udało się zebrać materiał, który nie tylko zilustrował pewien zestaw potrzeb oraz oczekiwań przyszłych odbiorców wystawy stałej w Muzeum Piłsudskiego, ale także udokumentował szereg opinii na temat obecności tego muzeum w bezpośrednim sąsiedztwie bardzo różnych społeczności lokalnych reprezentujących mieszkańców Sulejówka jak również dwóch dzielnic Warszawy, Mińska Mazowieckiego czy niewielkiego Okuniewa.

W odczuciu większości uczestników tego eksperymentu badawczo-edukacyjnego muzeum to częściej tradycyjna niż nowoczesna instytucja kultury, która w pierwszej kolejności ma umożliwiać odbiorcom pogłębianie wiedzy z określonego tematu.

- „Takie stare przedmioty powinny być lepiej zabezpieczone, nie tak, że można sobie dotykać”.
- „W typowym muzeum ktoś nam coś opowiada o tym, co widzimy”.
- „Zwiedzanie polega na czytaniu”.
- „Muzeum to jednak muzeum, chcemy się po prostu czegoś dowiedzieć, idąc do muzeum, poszerzyć wiedzę na temat, który nas interesuje”.
- „Muzeum powinno zostać taką świątynią, żadne krzyki, rozmowy przez telefon, jedzenie” [Kocikowski, Ochał, Różycka 2018].

Nie oznacza to jednak, że muzeum powinno ograniczać się wyłącznie do funkcji wystawienniczo-edukacyjnych. Po pierwsze potencjalna publiczność – przedstawiciele różnych społeczności lokalnych sąsiadujących z Muzeum Piłsudskiego, niejednokrotnie podkreślają także potrzebę poszerzania funkcji społecznych muzeum – otwierania instytucji na współpracę w jego otoczeniu zarówno za, jak i przed progiem muzeum. Dlatego zdaniem uczestników badań, zwłaszcza mieszkańców Sulejówka – miasta pozbawionego pod względem architektonicznym centrum, czynnikami istotnymi dla rozwinięcia przyszłej działalności muzeum Piłsudskiego będzie zarówno odpowiednie rozplanowanie jego zewnętrznej infrastruktury i dookreślenie zasad dostępności do terenów zielonych czy przestrzeni wielofunkcyjnych, jak również zadbanie o rozwijanie wykształconych jeszcze na etapie budowania muzeum sieci relacji społecznych.

- „Wiadomo, że muzeum jest skupione wokół jednego tematu, ale nie powinno być tylko historyczne. Muzeum powinno być miejscem spotkań, zajęć”.
- „Muzeum to ludzie, którzy do niego przychodzą” [Kocikowski, Ochał, Różycka 2018].

Po drugie przedstawiciele społeczności lokalnych, którzy wzięli udział w badaniu, często wskazywali, że z uwagi na usytuowanie instytucji w ich najbliższym otoczeniu niezwykle istotne jest dla nich spojrzenie na muzeum jako na ważne miejsce spotkań.

- „Każde muzeum może nas łączyć. Tam się spotykamy, idziemy na kawę”.
- „Żeby było miejsce do dyskusji – sala, w której mogłyby się spotykać różne organizacje społeczne” [Kocikowski, Ochał, Różycka 2018].

Dlatego, zdając sobie sprawę z podstawowych funkcji, jakie może pełnić muzeum, respondenci, szczególnie młodzież i osoby starsze, podkreślali konieczność poszerzania działalności muzeum o wydarzenia dodatkowe i programy społeczne w taki sposób, aby muzeum mogło wpisać się w ich codzienne praktyki, na przykład poprzez wolontariat czy spędzanie swojego wolnego czasu na terenie muzeum.

- „Takie miejsce jak muzeum, myślę, że może zrobić dużo więcej dla społeczeństwa, dla lokalnych mieszkańców” [Kocikowski, Ochał, Różycka 2018].

Oczywiście to tylko przykład kilku głosów zebranych przez badaczy w trakcie spotkań na wystawie „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum”. Uczestnicy badań oczekują, że Muzeum Piłsudskiego będzie wypełnione zielenią, wśród której znajdzie się przestrzeń do odpoczynku dla młodszych i starszych z dostępem do wi-fi i zewnętrznych działań muzeum. Dzięki temu, ich zdaniem, muzeum mogłoby być nie tylko miejscem związanym z historią i przeszłością, ale także przestrzenią społeczną do inicjowania współpracy różnych środowisk i budowania relacji.

Wszystko to, jak również wiele innych danych zebranych i opracowanych przez Kolektyw Badawczy w formie raportu dla zespołu muzeum, uwypukla, jak bardzo istotne są dla otoczenia muzeum działania podejmowane zarówno z uwagi na główną rolę muzeum, jak i sprzyjające podejmowaniu dyskusji oraz obecności instytucji w codziennych praktykach lokalnej społeczności. Jednak od razu należy podkreślić, że ten nowy wymiar funkcjonowania muzeum dotyczy przede wszystkim mieszkańców Sulejówka, którzy w odróżnieniu od społeczności z innych, pobliskich aglomeracji oczekują, że muzeum zachowujące swoją podstawową rolę instytucji kultury gromadzącej i prezentującej eksponaty stanie się także nowym, najważniejszym miejscem spotkań w jego najbliższym otoczeniu.

Dyskusja

Czy tak się stanie? Czy muzea będą dążyć do zakorzeniania w tkance społecznej i poszerzania obecności poza siedzibą? Czy dostrzegą w budowaniu dobrej komunikacji i relacji z otoczeniem potencjał do odsłaniania swojej tożsamości i pogłębiania skali oddziaływania na lokalną społeczność? Wyniki badań ogólnopolskich i rezultaty projektu badawczo-edukacyjnego „Wielość rzeczywistości. Wystawa o nas i muzeum” ukazują wiele mechanizmów prowadzących do rozwoju instytucji poprzez jej otwieranie na potrzeby otoczenia muzeum. Pierwsze z nich ukierunkowują w stronę dyskusji o zasadach tworzenia dobrego networkingu. Drugie, przypisane do konkretnej instytucji, podkreślają potrzebę budowania wielowymiarowego obrazu społeczności lokalnej oraz pracy w oparciu pewnego rodzaju proces społeczny, bez którego nie jest możliwe pogłębienie relacji z otoczeniem. Wszystko to jednak nie oznacza powstania nowej ideologii czy zamkniętego katalogu pewnych praktyk.

Po pierwsze, badania ogólnopolskie, podczas których udało się zebrać wiedzę o doświadczeniach różnych muzeów funkcjonujących na co dzień w odmiennych ekosystemach, pozwoliły raczej na opracowanie ogólnych rekomendacji. Jednak nie ulega wątpliwości, że ich przełożenie na praktykę danej instytucji, jak pokazuje eksperyment badawczo-edukacyjny Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, wymaga pogłębionego badania.

Po drugie, zestawienie ze sobą różnych perspektyw badawczych miało na celu bardziej zgromadzenie materiału, który będzie stanowić zbiór pewnych praktyk i doświadczeń do dalszej dyskusji o tym, czy nowe teorie, takie jak „muzeum rozproszone”, mogą znaleźć odzwierciedlenie w funkcjonowaniu poszczególnych instytucji, a jeśli tak, to z jakich powodów?

Po trzecie, chociaż wyniki obydwu badań jednoznacznie podkreślają potrzebę poszerzania ról społecznych przez poszczególne muzea, to warto pamiętać, że określenie zakresu i formy tego rodzaju działań niezmiennie pozostaje po stronie konkretnej instytucji. Dlatego niezależnie od zaprezentowanych powyżej wyników każdy zespół powinien opracować własną strategię, aby móc nakreślić najlepszy kierunek rozwoju dla danego muzeum.

W rezultacie należy stwierdzić, że rekomendacje opracowane dla różnych muzeów w ramach projektu Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, jak i wskazówki do dalszej pracy przygotowane przez badaczy dla muzeum w Sulejówku sprowadzają się przede wszystkim do zaproszenia poszczególnych instytucji do postawienia pytania o to, jak wytyczać granice dla tego rodzaju działań w ich konkretnym przypadku niż do stworzenia gotowego scenariusza działań dla każdego.

Bibliografia

- 31st General Assembly of ICOM, <http://www.icom-italia.org/wp-content/uploads/2018/02/ICOMItalia.MuseiePaesaggiCulturali.Risoluzionefinaleinglese.Documenti.9luglio.2016.pdf> [odczyt: 26.05.2019].
- Banaś A., Janus A. (red.) (2015), *Laboratorium muzeum. Społeczność*, Warszawa: Muzeum Warszawy.
- Barańska K. (2013), *Muzeum w sieci znaczeń. Zarządzanie z perspektywy nauk humanistycznych*, Kraków: Attyka.
- Czerner A., Nieroba E. (2017), *Na styku historii i codzienności. Społeczność lokalna wobec miejsca pamięci*, Opole: Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu.
- Folga-Januszewska D. (2008), *Muzea w Polsce. 1998–2008*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Hajduk J., Piekarska-Duraj Ł., Idziak P., Waciega S. (2013), *Lokalne muzeum w globalnym świecie. Poradnik praktyczny*, Kraków: Małopolski Instytut Kultury, http://e-sklep.mik.krakow.pl/ebooks/lokalne_muzeum_w_globalnym_swiecie.pdf [odczyt: 26.05.2019].
- Janaszak M. (2018), *Sprawozdanie z I dorocznej Konferencji Stowarzyszenia muzealników polskich Miejsca – nie miejsca? Muzea wobec zmian społecznych, 7–9 marca 2018, Muzeum Śląskie w Katowicach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej” 2018, nr 5, s. 313–316, http://zwam.ptl.info.pl/wp-content/uploads/2019/01/02_07_M-Janaszak_Sprawozdanie-z-I-dorocznej.pdf [odczyt: 26.05.2019].

- Kocikowski M., Ochał M., Różycka M. (2018), *Badanie wśród osób odwiedzających wystawę „Wielość rzeczywistości” zrealizowaną przez Muzeum Józefa Piłsudskiego*, <https://muzeum-pilsudski.pl/wp-content/uploads/2019/02/Wielosc-Rzeczywistosci-RAPORT.pdf> [odczyt: 31.05.2019].
- Kwiatkowski P.T., Nessel-Łukasik B. (2017), *Publiczność muzeów w Polsce. Badania pilotażowe, Raport*, Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, <https://www.nimoz.pl/files/articles/187/Raport%20Publicznosc%20muzeow%20w%20Polsce%202017.pdf> [odczyt: 26.05.2019].
- Kwiatkowski P.T., Nessel-Łukasik B. (2018), *Muzeum w społeczności lokalnej. Raport*, Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, <https://nimoz.pl/files/articles/212/Raport%20Publicznosc%20muzeow%20w%20Polsce%202018.pdf> [odczyt: 26.05.2019].
- Lokalne Pomysły Muzealne*, Muzeum Łazienki Królewskie, strona internetowa, <https://www.lazienki-krolewskie.pl/pl/edukacja/lokalne-pomysly-muzealne> [odczyt: 26.05.2019].
- Lord G.D. (2000), *How Museums Build Communities*, „Muse”, Vol. XVII (4), s. 40–43.
- Nieroba E., Cymbrowski B. (red.) (2016a), *Sfera publiczna – przestrzeń – muzeum. O zmieniającej się roli instytucji kultury*, Opole: Uniwersytet Opolski.
- Nieroba E., Cymbrowski B. (2016b), *Konstruowanie sfery publicznej w muzeum. Wprowadzenie*, [w:] *Sfera publiczna – przestrzeń – muzeum. O zmieniającej się roli instytucji kultury*, Opole: Uniwersytet Opolski, s. 7–18.
- Murzyn-Kupisz M. (2010), *Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny. Przykład podkrakowskich Niepołomic*, „Zeszyty Naukowe”, Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, nr 835, s. 67–91.
- Murzyn-Kupisz M. (2014), *Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie muzeów*, „Zarządzanie Publiczne”, nr 2 (28), s. 49–62.
- Murzyn-Kupisz M., Działek J. (2014), *Muzea a budowanie kapitału społecznego w środowisku lokalnym*, „Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu”, t. V, s. 19–40.
- Murzyn-Kupisz M., Działek J. (2015), *Libraries and Museums as Breeding Grounds of Social Capital and Creativity: Potential and Challenges in the Post-Socialist Context*, [w:] S. Warren, P. Jones (red.), *Creative Economies, Creative Communities. Rethinking Place, Policy and Practice*, Ashgate: Farnham, s. 145–169.
- Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, strona internetowa, https://www.wilanow-palac.pl/planowanie_muzeum_w_otoczeniu_sprawozdanie_z_miedzynarodowego_seminarium.html [odczyt: 26.05.2019].
- Oldenburg R. (1999), *The Great Good Place*, New York: Da Capo Press.
- Poprawski M., Brzezińska A.W., Chojnacki M., Lansberg P., Kieliszewski P., Firych P., Brodniewicz M., Jakubowska A., Kędzińska R., Zielińska K. (2016), *Nowe lokowanie instytucji publicznych w miejskich ekosystemach kultury w Polsce. Raport z projektu*. Poznań: Związek Miast Polskich.
- Silverman L.H. (2010), *The Social Works of Museums*, New York: Routledge.
- Simon N. (2010), *The Participatory Museum*, Santa Cruce: Museum 2.0.

- Szostakowska A., Pogoda A. (2016), *Ewaluacja projektu „W muzeum wszystko wolno”. Raport*, Warszawa: Ośrodek Ewaluacji.
- Talaga-Nowcka A. (2018), *Jak to widzisz*, <https://www.e-kalejdoskop.pl/sztuka-a216/jak-to-widzisz-r7732> [odczyt: 26.05.2019].
- Vergo P. (1989), *The New Museology*, London: Reaction Books.
- Wysocki M. (red.) (2015), *I Kongres Muzealników Polskich*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.